

Posudek na disertační práci *Propedeutika logiky v rámci výuky základů společenských věd*
Mgr. Tomáše Grulicha

Učitelé logiky na humanitně orientovaných vysokých školách mnohdy stojí před nepříjemným problémem: na jedné straně mají před sebou studenty, kteří si humanitní studia vybrali mimo jiné i pro to, že se zbaví matematiky, na straně druhé oni sami mají vyučovat předmět, který se svými přístupy právě matematice v mnohém ohledu přibližuje. Díky tomu se z logiky stává nepříjemná překážka, jíž je třeba v průběhu studií pouze překonat a následně vše co nejrychleji zapomenout. Tímto stavem samozřejmě trpí nejenom studenti, ale i samotní pedagogové.

Právě snaze přiblížit logickou tematiku studentům na školách uvedeného typu věnoval svojí práci Tomáš Grulich. Pro řešení tohoto nelehkého úkolu čerpal inspiraci jednak z historie a jednak z oboru, který bývá nazýván *teorie argumentace*. Při svých výzkumech má na zřeteli samozřejmě i současnou formální logiku. K ní však přistupuje s určitou obezřetností a mnohdy se s ní i konfrontuje, neboť právě tento obor se svým vysoce technizovaným přístupem velmi vzdálil přirozenému jazyku, a tím i běžné argumentační praxi. Po zvážení těchto různých inspiračních zdrojů hledá Grulich odpověď na svůj problém především v dialogickém založení logiky. Tento přístup mu pak prý umožní zůstat na úrovni přirozeného jazyka a svým způsobem i využít nástroje současné formální logiky. Spojujícím mostem mezi nástroji matematické logiky a argumentací v dialogu mu je – pokud dobře rozumím – pojem sémantického závazku.

Na práci je především třeba pozitivně hodnotit nadšení, s nímž se autor do uvedeného úkolu pustil. Prostudoval nejenom příslušnou literaturu, ale zabýval se i tím, jak se někteří jeho kolegové s problémem výuky logiky potýkají. Po stylistické stránce je text rovněž na odpovídající úrovni. Snad bych pouze autorovi doporučil, aby ve svých příštích úvahách o logice volil střizlivější způsob výkladu a nepoužíval – jak sám říká – ona mnohdy až příliš dunivá slova. Kladně rovněž hodnotím pronikavé vhledy, s nimiž autor čas od času čtenáře příjemně překvapí (např. srovnání scholastického rozlišování se soudobým kalkulováním).

Určité rozpaky naproti tomu ve mně práce vzbuzuje po systematické stránce. Grulich se pokusil do svých úvah zahrnout úplně vše, co s logikou, byť jen velmi vzdáleně souvisí. Pod „jednou střechou“ tak nacházíme témata, jež lze spojit jenom s naprostým vypětím sil nebo vůbec. Mně osobně se to např. nepodařilo hned v samotném úvodu, v němž se nejprve ukazuje, jak P. Tichý analyzuje Anselmův důkaz Boží existence, a vzápětí se setkáváme s úvahami nad kázáním Svatopluka Karáska. Nejasně se tak zde mísí čistě logický přístup s přístupem hermeneutickým. Autor si snad tuto nepatřičnost uvědomuje, a tak se snaží čtenáři podsunout velice problematickou tezi, že Karáskův a Tichého (nebo snad Anselmův?) přístup mají podobný cíl – porozumění. Tuto tezi však pouze předpokládá, ale nikde nezdůvodňuje. Podobně kriticky se lze vyjádřit i k dalším částem i zde platí, že témata spolu sice určitým způsobem souvisí, nicméně z textu je velmi obtížné pochopit jak. Autor se z nějakých důvodů zabývá původem logiky a dále zlomem, ke kterému v dějinách této disciplíny došlo díky Leibnizovi. Po tomto výkladu, který je snad až příliš závislý na člancích v sborníku *Logos apofantikos*, překvapí Grulich nečekaným návratem k Patočkovu Sokratovi. Od Patočkova Sokrata se přeneseme ke kapitole o disputaci. Tento přechod mi sice (na rozdíl od přechodů předcházejících) nečiní nějaké zásadní potíže a jsem mu ochoten porozumět, nicméně mě přesto obsah kapitoly mnohdy překvapuje, mnohdy mate. Autor začíná hesly a tezemi, jímž prostě nerozumím. Jeho cílem prý není jistota, ale porozumění? Jeho vůdčí myšlenka je prý *pokus nalézt v pojmu sémantického závazku určitý klíč* ... Co je však přesně sémantický závazek se nikde nedozvíme. To mě vadí nejenom v kontextu dané kapitoly, ale i v kontextu celé knihy. Vždyť pomocí pojmu sémantického závazku řeší Grulich jeden

z nejdůležitějších úkolů, jež si v úvodu své práce vytkl (spojení teorie argumentace a formální logiky). Ani další text není bez nedostatků. Čtvrtá kapitola nese název „Disputace“, čtenář proto oprávněně očekává, že se dozví cosi o pravidlech vědecké rozpravy. Jak však s tímto tématem souvisí Jaurisem inspirovaný výklad o přirozené dedukci? Jak úvahy o klamech a vadách v usuzování? Nechci být však zcela nespravedlivý. Čtenář se totiž v samotném závěru kapitoly dozví cosi o scholastické disputaci.

Takto kritičtí bychom mohli být i při pročítání dalších částí textu. Stále bychom se mohli ptát, jak kapitoly spolu souvisí, co znamená v autorově pojetí ten či onen pojem, jak jsou některé poněkud problematické teze zdůvodněny, jak souvisí předložené úvahy s celkovým cílem práce atd. Všechny tyto námitky bychom mohli podle mého soudu shrnout pod jediný společný jmenovatel – text působí roztěkaně a myšlenkově nedisciplinovaně. T. Grulichovi prochází hlavou jistě řada zajímavých i inspirujících myšlenek, nicméně nedaří se mu jim dát patřičný řád či sled.

Podívejme se nyní na práci po věcné stránce. Z textu mi v prvé řadě není zcela jasné, zda autorův příklon k přirozenému jazyku je dán věcnými či pedagogickými důvody. Pokud je dán i důvody věcnými, měl by objasnit, čím se logika podle jeho soudu zabývá, aby bylo zřejmé, kde a v čem formální logika svoje úkoly nezvládá. Velmi problematické a zavádějící se mi v tomto ohledu jeví, když se např. na str. 37 dočteme, že cílem logiky je porozumění. Nerozumím ani důvodům, na základě nichž autor odmítá formální logiku. Proč by mělo být (po věcné stránce) přísné sepětí výrazů s jejich logicko sémantickým typem na překážku při analyzování přirozeného jazyka?

Problematický je dále autorův příklon k dialektickému způsobu uvažování. Ten je, alespoň jak se mi zdá, ovlivněn nekritickým sledováním sdělovacích prostředků, z nichž neustále zaznívají někdy oprávněné někdy neoprávněné výzvy k dialogu. Co by filosofové či logici bychom měli rozhodně těmto výzvám naslouchat, nicméně bychom si měli současně uvědomit, že někteří lidé, jako právě např. Aristoteles, uvažují spíše samostatně a že dialog je pro ně spíše okrajovou záležitostí. Založit tedy výuku logiky pouze na onom „dialektickém etosu“ by znamenalo část posluchačů odradit.

Výše jsem již naznačil, že se v textu práce vyskytuje bez bližšího objasnění pojem *sémantického závazku*. Autor by jistě v rámci obhajoby komisy jasně vysvětlil myšlenku, co tímto pojmem přesně míní a jakou roli hraje tento pojem v rámci jeho vlastního přístupu.

Na závěr svých kritických výhrad bych chtěl ještě zmínit několik dílčích výhrad. Autor odmítá scholastický způsob přístupu k logice, protože prý tento přístup v sobě skrývá určité noeticko – ontologické předpoklady. Takovýto výtky by byla jistě oprávněná, nicméně je třeba být obezřetný ze dvou důvodů: (i) Grulich čerpá ze skript autorů, kteří se snaží scholastický přístup sice obnovit, kteří však současně nemohou zachytit rozmanitost všech scholastických přístupů. (ii) výtky, kterou Grulich adresuje scholastikům, lze adresovat řadě současných přístupů (např. TIL).

Scholastiky se týká i další nedůslednost. V pozn. č. 2 se dočteme, že logos antický a moderní mají cosi společného, totiž „logičnost“ racionálního typu, s křesťanstvím, jak se z Grulichovy poznámky zdá, tento přístup spojen není! V tomto ohledu bych však chtěl autorovi připomenout, že s křesťanstvím je spojena scholastika, jíž sám ve svých úvahách o logice bere velmi vážně.

Na str. 86 se hovoří o tom, že sylogistiku lze rozšířit pomocí Jaurisova přístupu. Co zde má autor na mysli? Jaurisův přístup je přece dostatečně silný a celá sylogistika se v něm již skrývá. Jaurisovi se rovněž nesprávně přičítá myšlenka, že v důkazu bychom měli postupovat po krocích – tj. bez mezer. S touto myšlenkou přece nepřišel prof. Jauris, ale G. Frege.

Problémy mám rovněž s autorovými úvahami o definici vyplývání (s. 103 – 104). Klasická definice prý vyjadřuje naše intuice pouze částečně? Nejsou mi rovněž příliš jasné

úvahy o ztracené sponě (117). Zde bych rovněž požadoval jasné vysvětlení. Jedná se o velmi důležitý problém, na jeho řešení záleží, jaké logice bychom měli dát přednost.

I přes uvedené výtky se domnívám, že práci lze úspěšně obhájit a hodnotím ji stupněm *dobře*. Tímto svým snad přísným hodnocením nechci Tomáše Grulicha odradit od dalších úvah v oblasti logiky či filosofie, ale spíše stimulovat k tomu, aby své myšlenky lépe uspořádal a především ukáznil.

Mgr. Ing. Prokop Sousedík Ph.D.